

B O E K E N

Over het marktdenken binnen de PvdA

Thijs Wöltgens bespreekt:

Paul Bordewijk, *Markt, markt en nog eens markt. Een progressief van de oude stempel over de P.v.d.A. in de jaren '90*. Utrecht, 1996.

J. Berkouwer en A. Hoogerwerf (redactie), *Markt, ongelijkheid, solidariteit: op zoek naar een herkenbare P.v.d.A.*, Tilburg: Syntax Publishers 1996.

De honden blaffen, de marathon gaat verder. Maar waarnaar toe? Je kunt nog niet zeggen: van de ene verkiezingsoverwinning naar de andere. Volgens de peilingen voor de komende verkiezingen is een soort overwinningsnederlaag niet uitgesloten: vvd groter dan PvdA. En ik zie al de strategen voor mij, die ook dat weer als een voordeel in de duurloop met flexibele finish beschouwen: de PvdA mag niet zoveel winnen, dat D66 te klein en boos wordt als coalitiepartner en daarmee Paars II verijdelt, terwijl het CDA te klein blijft om een reprise van rooms-rode coalities aan een meerderheid te helpen. Dan liever Kok II onder fractievoorzitterschap van Bolkestein.

Maar goed, een klinkende zege van de PvdA is waarschijnlijker. En dan ligt Paars II in het verschiets. Was dat het doel van de marathon? Bezien vanuit de jaren '80 was regeringsdeelname en zeker regeringsleiderschap inderdaad het doel. Na het laatste kabinet Drees (1958) leek de Nolens-doctrine teruggekeerd. Met socialisten wordt alleen in uiterste noodzaak geregeerd.

De uitzonderingen - het kabinet-

Den Uyl en het kabinet-Van Agt II - ontleenden hun bestaansrecht aan het gebrek aan reële alternatieven. Voor de rest leek de PvdA het lot beschoren van de Italiaanse communisten: grote electorale aanhang, maar uitgesloten van de regeermacht. De onvrede met deze positie manifesteerde zich het sterkst na de overwinningsnederlaag in 1986. Prominente PvdA-ers begonnen openlijk te twijfelen aan de "Regierungsfähigkeit" van hun partij. Misschien zou een electorale nederlaag ons wel goed doen. Dat geluk werd de PvdA in 1989 deelachtig.

Als junior-partner van het CDA kregen wij in het kabinet-Lubbers III de kans om onze bekwaamheid als regeerders te bewijzen. De tocht door de woestijn was pas echt voltooid, toen Wim Kok in 1994 de eerste PvdA-premier sinds 1977 kon worden. Een lang gekoesterde droom werd werkelijkheid. Waar de fel-bediscussieerde overwinningsnederlaag in 1986 nog 52 zetels opleverde, heeft de grootste nederlaag in de geschiedenis van de PvdA in 1994 (37 zetels) nauwelijks tot intern debat geleid. Het doel was immers niet het behalen van electorale winst, maar het veroveren van regeringsmacht. En in het verlengde daarvan is voortzetting van het PvdA-premierschap het volgende doel.

Nu zijn er in de PvdA nog mensen, die dit soort doelstellingen ook heel mooi vinden, maar dat alles toch ondergeschikt achten aan de politieke doelstellingen, die zij voor ogen hadden, toen zij zich verbonden met de PvdA.

Het gekke is, dat je dit soort mensen net zo goed aantreft bij de jonge Niet-Nixers als bij hun anti-polen in het vergrijsde kader. En het is even gek, dat deze mensen kennelijk geen kans meer zien om langs de normale organisatorische kanalen de partij te beïnvloeden.

De weg naar het beloofde land heeft de kanalen van afdelingen en gewesten naar de centrale oase met woestijnzand verstopt. Vandaar de behoefte om op andere wijze kond te doen van afwijkende opvattingen. Niet-Nix heeft een pamflet gepubliceerd, anderen schrijven een boek en weer anderen bundelen kritische artikelen van betrokken buitenstaanders.

Verfrissend ouderwets

De oud-wethouder van Leiden, Paul Bordewijk, verzamelde eigen werk. Hij beschikt over een goed geheugen en vooral over een gezond verstand. Het goede geheugen bergt een gevaar in zich. Je voelt je al snel toeschouwer bij achterhoede gevechten. Er is intussen wel brede consensus, dat Nieuw Links inhoudelijk weinig zinnigs te bieden had. En in toenemende mate meen ik zelfs aan Rick van der Ploeg te merken dat hij de grenzen van marktwerking en inkomensongelijkheid erkent. Soms betrap ik hem op ouderwetse linkse demagogie. Dus ook de markt-ideologie in de PvdA is over haar hoogtepunt heen.

Nu deze hypes hopelijk voorbij zijn is er des te meer ruimte voor het gezonde verstand. In financieel-economisch opzicht ont-popt Bordewijk zich als ouder-

B O E K E N

wets Keynesiaan. Het ouderwets werkt verfrissend. Maar net zo goed eindigt het gezonde verstand in een soort realisme, dat conserverend werkt. Zijn vaak terechte observaties over Europa leiden tot conclusies, die geen recht doen aan de historische dimensie van de Europese integratie. Door de bomen van de Europese mankementen raakt hij het zicht kwijt op het prachtige herfstbos dat het verenigde oude continent te bieden heeft.

Bordewijks boek bevat onderdelen, die ik bijna als puur humoristisch tot hilarisch amusement ervaar. Ed. van Thijn fungeert welhaast als *running gag* en de beschrijving van de bedrijfsmatige ambities van overheden zou ik graag als verplichte lectuur voor would-be managers willen voorschrijven. Voor mij als burgemeester biedt zijn paragraaf voor "De herleving van het Wereldtijdschrift" een feest der herkenning. ("You too can make it in Almelo").

De helderheid van zijn kritiek vervluchtigt in teveel "enerzijds, anderzijds" als de auteur zich waagt aan het opbouwende werk (milieu, moraal). Maar toch zou ik de PvdA willen aanbevelen om Bordewijk regelmatig uit te nodigen, als er weer eens echt gediscussieerd moet worden.

Scopsis over Paars

Het tweede boek, onder redactie van J. Berkouwer en A. Hoogerwerf bevat 18 bijdragen van terzake kundige auteurs over vele aspecten van de relatie PvdA en paars beleid. De hoofdstukken zijn in het algemeen zakelijk geschreven. Die zakelijkheid on-

derstreept nogmaals de inzet van de redactie. Die inzet is de gemeenschappelijke bezorgdheid over de koers van de PvdA onder Paars. De verschillende artikelen bestrijken de sociale dimensie, de inkomensverdeling, sociale zekerheid, pensioenen, de positie van de arbeider, de werkgelegenheid, de gezins- en emancipatiepolitiek, de criminaliteit, het onderwijs, de gezondheidszorg, het milieubeleid, het binnenlands bestuur, het asielbeleid en de ontwikkelingssamenwerking.

Dat geheel wordt gecompleteerd door een filosofisch-theologische beschouwing over de drijfveren van de moderne samenleving en over de PvdA-interne partijdemocratie.

De redactie wil een "herkenbare" PvdA. En zo bevatten de meeste bijdragen dan ook veel herkenbaars. Het meest herkenbare is een grondtoon van: de nationale overheid kan meer doen dan de paarse consensus toelaat. De inkomensverdeling wordt bijvoorbeeld besproken op een wijze, die enkele decennia geleden al in leerboeken te vinden was. Alleen het basis-inkomen is een relatief nieuw element.

In dit hoofdstuk had je graag iets meer willen lezen over de beperkingen, die de internationalisering oplegt aan belastingheffing. Wat te doen met toptarieven en vermogensbelasting in een tijd van grenzeloze mobiliteit? In het algemeen zou een internationale vergelijking helpen om te laten zien, waar Paars "rechts" is. Maar er blijven nog genoeg thema's, waar de nationale politiek domineert. Het armoedebeleid is zo'n thema, dat in de bundel uiterma-

te kundig en gedifferentieerd behandeld wordt. "De minima" bestaan niet. De vraag rijst echter of de verscheidenheid binnen de groep van laagste inkomens vanzelf tot een verscheidenheid in de aanpak van armoede moet leiden. Is een algemene verhoging van het netto-minimum niet de beste oplossing?

De modernisering van het binnenlands bestuur?

Binnenlands bij uitstek is de zogenaamde bestuursvernieuwing: gemeentelijke herindeling, stadsprovincies enz. Met de pre-tenties van dit beleid maakt de bundel korte metten. Sinds ik beroepsmatig iets meer met binnenlands bestuur bezig ben, groeit mijn neiging om mij aan te sluiten bij dit oordeel. Ik zie vreselijk veel verspilling van energie en geld in dienst van een groot-schaligheidsdenken, dat na de industriële revolutie toch zijn beste tijd gehad moet hebben.

Nog meer naar binnen gericht is de beschouwing over de interne partijdemocratie in de PvdA. Een noodzakelijke partijvernieuwing is in de praktijk verworpen tot een volstreekte oligarchisering. Bordewijk schrijft er over en Bart Tromp analyseert dat proces nog eens grondig in deze bundel.

Mijn eigen voorkeuren volgend, wil ik ook nog wijzen op twee andere hoofdstukken. Het eerste is een min of meer wijsgerige beschouwing over de tijdgeest. Zonder gemoraliseer wordt de morele discussie van het neo-liberale denken belicht.

Het tweede hoofdstuk gaat over de maakbaarheid van de microsamenleving, het gezin. (Het

B O E K E N

woord mag weer). Dorien Pessers geeft een meta-emancipatoire kritiek. Het geheel bevat tweesoortige kritiek op de PvdA onder Paars.

De eerste kritiek betreurt, dat de PvdA zich te ver verwijdert van haar eigen orthodoxie. De tweede kritiek vindt, dat de orthodoxie zichzelf overleefd heeft. Omdat het over verschillende beleidsonderdelen hoeft de ene kritiek de andere niet uit te sluiten. In alle gevallen is het lezenswaard.

Voor de verkiezingen van 1994

kregen erkende critici de kans om het verkiezingsprogramma mede vorm te geven. Dat ging van "auw" maar heeft de PvdA per saldo niet geschaad.

Je zou willen, dat sommige auteurs van deze bundel een soortgelijke kans gekregen zouden hebben voor het programma van 1998. Helaas heeft het uitzicht op verkiezingswinst onder de huidige premier verleid tot ongevaarlijk conformisme. De vergelijking met Lubbers II dringt zich op. Een succesvolle

leider heeft geen boodschap aan diepgaande discussies. Daarom zoekt het CDA nu nog naar een inhoudelijk profiel. Het CDA moet zich de vraag stellen, of het de successen van Lubbers wel overleefd heeft.

Daarom: de marathonloper moet zich pas echt zorgen gaan maken, als er geen hond meer te vinden is die blaft.

THIJS WÖLTGENS.

*Burgemeester van Kerkrade
Voorzitter redactieraad S&D*

